

LUCRURI VECHI ȘI NOI DESPRE BISERICA ORTODOXĂ DIN FĂGET

Prof. dr. Dumitru Tomoni

OLD AND NEW THINGS ABOUT THE ORTHODOX CHURCH IN FAGET

Abstract: Along the time, for Romanians living in Faget, too, the Church played a staggering part in maintaining the national faith, culture and identity, in the crystallization and up-keeping of national perception. The first priests in the Făget area were recorded in the first half of the 16th century, although narratives imply that some of them were recorded at the end of the previous century. The first information about religious life in the Făget area, at the level of the current research, dates back to 1511. The first priests in the current Făget archpriestship were certified to have existed in the first half of the 16th century, though narratives imply that some of them were recorded at the end of the previous century.

Keywords: church, identity, religious,

Și pentru românii făgețeni, de-a lungul vremii, Biserica a avut un rol determinant în păstrarea credinței, culturii și identității naționale, în cristalizarea și menținerea conștiinței naționale¹.

Primii preoți din zona Făgetului au fost consemnați în prima jumătate a secolului al XVI-lea, deși sursele narative lasă să se înțeleagă că unii dintre ei au fost amintiți spre sfârșitul veacului anterior.

Prima informație despre viața religioasă din zona Făgetului, la nivelul cercetării actuale, datează din anul 1511, când, în numele lui George de Brandenburg, proprietarul domeniului Hunedoarei și al pertinentei exterioare

¹ Dumitru Tomoni, Ion Căliman, *Monografia Făgetului*, Timișoara, Edit. Eurostampa, 2017, p. 254-271

Margina, a fost înaintată Capitlului² din Arad o plângere împotriva nobilului Paul Todor din Endreudul Român (*Paulum Thywadar de Olah Endred*) și a altor nobili din împrejurimi, în care sunt menționate cu numele fiecăruia 32 de persoane, acuzate că au pătruns cu forța pe domeniul Margina, unde mai întâi au bătut „până la sânge” pe păstorii nobilului, apoi le-au luat boii, au dat foc colibelor acestora și au tăiat lemne de foc. Majoritatea învinuiților erau din Fesdanfalva și Vece (deci de lângă Făget și Bătești), iar printre aceștia este menționat și popa Stan (*Stan pap*)³.

Din registrele de socoteli a veniturilor încasate în pertinențele exterioare ale domeniului Hunedoara între anii 1510-1529 de către administratorii lui George Brandenburg rezultă că în zona Făgetului existau circa 20 de preoți care plăteau anual, ca cens, între 17 și 19 florini.⁴

Interesantă este și informația, neconfirmată de alte surse, dată de Napoleon Ceaușescu în *Monografia Comunei Margina*: „La începutul secolului al XVI-lea, documentele istorice îl citează pe popa Ștefan, frate cu Gașpăr Marsinay, care încearcă să-l înduplece pe margraful (sic!) George de Brandenburg să vândă cetatea din Margina și toate posesiunile ce le moștenise de la soția sa Beatrice de Frangepan lui Ion Zapolya, care se lupta cu Ferdinand de Habsburg pentru tronul Ungariei. Cei doi frați, popa Ștefan și Gașpăr, urmăreau să prevină o vărsare de sânge. Probabil că popa **Ștefan** era preot la biserica din cetate”⁵.

Într-adevăr, după înfrângerea armatei maghiare de către oastea turcilor la Mohaci (1526), în conflictele care au urmat între Ferdinand de Habsburg și principele Transilvaniei Ioan Zápolya pentru ocuparea tronului ungar s-au implicat și preoții din zona Făgetului, care l-au sprijinit pe Zapolya. Astfel, într-un raport înaintat în anul 1529 de Hans Lötzt, trimisul markgrafului George de Brandenburg, pentru a controla activitatea administratorilor domeniilor de Hunedoara și Gyula, se consemnează că „de puțină vreme Ioan Zapolya, cu ajutorul Bisericii a preoților sârbi (*raitzischen pfaffen*)⁶ a atacat și a cucerit cetățile Margina și Mănăștur”⁷.

² Capitlu sau capitul „consiliu episcopal” (la catolici) cu competențe de ordin administrativ, judecătoresc etc.

³ Bujor Păcurar, Ioan Cipu, Dumitru Tomoni, *Monografia Protopopiatului Ortodox Român al Făgetului. 300 de ani de existență atestată*, Timișoara, Edit. Partoș, 2017, p. 53-54

⁴ Petru Ursulescu, *Banatul de Nord-Est în secolele X – XVI*, Timișoara, Edit. Orizonturi Universitare, 2005, p. 159

⁵ Napoleon Ceaușescu, *Monografia Comunei Margina*, vol. IV, *Viața spirituală și sfintele biserici*, Lugoj, Edit. Dacia Europa Nova, 2004, p. 106.

⁶ Ioan Cipu demonstrează că este vorba de preoți români, fiind greșită sinonimia dintre *raitzen* și *sârbi*, prima noțiune incluzând pe toți ortodocșii, indiferent de originea lor etnică.

⁷ Iosif Pataki, *Domeniul Hunedoara la începutul sec. al XVI-lea*, București, Edit. Academiei, 1973, doc. nr. 78 din 1529, iunie 1, pp. 227 – 230.

În anul 1598 documentele consemnează pe Wolfgang Popa din Bujor (Traian Vuia) și pe Nicolae Zenthe, preot în Cliciova⁸.

Instabilitatea politică din secolul al XVI-lea, mai ales cea din zona Făgetului, a influențat și ierarhia bisericească. De aceea, situația Bisericii din zona Făgetului devine clară abia după 1658, odată cu includerea Banatului de Caransebeș–Lugoj în hotarele pașalâcului de Timișoara, ca urmare a înțelegerii dintre Turcia și Acațiu Barcsai, banul de atunci al Caransebeșului și Lugoșului, conform căreia Acațiu renunță la Banat în favoarea otomanilor, în schimbul numirii sale ca principe al Transilvaniei. După 1658 toți ortodocșii din Banat aparțin patriarhiei de Ipek, care a înființat o episcopie la Vârșeț și una la Timișoara, sub dependența mitropoliei de la Belgrad. Această situație a durat până în 1690.

Fără a putea preciza o dată exactă, prin analogie cu alte perioade istorice și zone geografice, putem presupune că după prima menționare a districtului Făget (1607) s-a organizat pe structura acestuia și Protopopiatul Făget, neputând preciza, în mod cert, căreia din cele două episcopii se subordona.

Prima menționare a Protopopiatului Făget se referă la anul 1716, când „zisul district [protopopiat] al Făgetului a fost repartizat episcopului de Timișoara chiar din anul cuceririi Banatului timișorean de la turci [1716]”, potrivit răspunsului dat în 24 iulie 1759 de mitropolitul Pavel Nenadovici împărătesei Maria Tereza, care îi solicita să se pronunțe asupra subordonării ierarhice a acestui protopopiat. Mitropolitul îi trimite împărătesei și două documente datate în 11 august 1718 (unul pentru eparhia Timișoarei, celălalt pentru a Caransebeșului), în care se menționează cele 7 districte (protopopiate) din eparhia Timișoarei, printre ele fiind și districtul Făget și cele 5 districte din eparhia Caransebeșului⁹.

Prima atestare documentară a existenței protopopiatului Făget este din anul 1727, când eparhia Timișoarei a fost împărțită în șapte protopopiate: Lipova, Făget, Timișoara, Ciacova, Panciova, Becicherec [Mare] și Cenad. Protopopiatul Făget se situa pe primul lor în ceea ce privește numărul satelor (76), pe locul al doilea după numărul caselor (1736) și pe ultimul loc în privința densității preoților (21), un preot revenind la 3,6 sate, ceea ce dovedește numărul mic de case ce reveneau în medie unui sat (nici 19), fără posibilitatea de a-și susține financiar un preot propriu¹⁰.

În concluzie, primii preoți din actualul protopopiat al Făgetului au fost atestați în prima jumătate a secolului al XVI-lea, deși sursele narative lasă să se înțeleagă că unii dintre ei au fost amintiți spre sfârșitul veacului

⁸ Bujor Păcurar, Ioan Cipu, Dumitru Tomoni, *op. cit.*, p. 54.

⁹ I. D. Suci, Radu Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, vol. I, Timișoara, Edit. Mitropoliei Banatului, 1980, doc. nr. 121, p. 284 – 287

¹⁰ Bujor Păcurar, Ioan Cipu, Dumitru Tomoni, *op. cit.*, p. 74

anterior. Abia după 1660 putem afirma că parohiile din zonă erau subordonate patriarhiei sârbe de la Ipek (Peć), iar în mod cert cel târziu din 1716 există și protopopiatul Făget, subordonat, inițial, mitropoliei sârbe de Belgrad-Timișoara, apoi episcopiei sârbe din Timișoara și, prin ele, arhiepiscopiei și mitropoliei de la Carloviț.

De la instaurarea administrației austriece în Banat (1716) și până la Congresul Național Bisericesc de la Timișoara (1790), protopopiatul Făget a fost un protopopiat sărac, fiind format din parohii mici. Ca să poată supraviețui, localitățile învecinate s-au unit formând o singură parohie, deci și cu o singură școală, ori chiar s-au contopit. În alte cazuri, localitatea mai mică va deveni filie a parohiei mai puternice.

După instaurarea administrației austriece, au început și în zona Făgetului încercările de corupere sau de persecutare a clerului și mirenilor ortodocși, pentru a trece la greco-catolici (uniți). În acest sens au fost trimiși preoți misionari la Făget, Temerești, Gladna și Sărăzani.

Ion B. Mureșianu susține că credincioșii din Temerești au refuzat să-și urmeze preotul și să accepte unirea, ceea ce a determinat forțele de ordine să intervină și să aresteze 16 persoane pe care le-au închis la Timișoara¹¹.

S-a încercat impunerea unirii și prin constrângere, fiind prizonieri mai ales preoții care refuzau, așa cum mărturisește preotul sinteștean Partenie Gruescu: „Preoții erau căutați prin păduri, se legau și se puneau în carcere de unde nu mai ieșeau, poporul, între baionete era dus de ostașii împărătesei la unire, la depunerea mărturisirii; mulți preoți și mireni emigrau ca să scape. La Temerești, comitatul Carașovului, 16 inși fură încarcerați la Timișoara pentru cauza unirii (...). Preoții atât se răriseră încât abea la 20 sate se afla un preot și acela plin de bătrânețe. (...) Așa, în lipsă de preoți, se aflau prunci nebotezați în etate de 14 ani, mirii și miresele se cunună fără preoți, întorcându-se simplu de după un măr dulce din care mireasa ținea o creangă prin care mirele prin o dătătură de cuțit o ciontea. După aceea [mireasa] se învelea și se socoteau cununați; de atunci, datina aceasta se păstrează până azi. Morții se îngropau fără preoți, de secole rămânând datina celor 7 gropăși care aveau a depune jurământ înaintea autorităților despre cel răposat, că așa să fie șters de la prestațiile urbariale și cele de țară. În joia patimilor trebuia un bătrân să călătorească cu pâinea Pașcilor 4-5 stațiuni, până unde afla un preot, care le servea apoi sfințirea pâinii, și acela cuminecându-se acolo, aducea pâinea, și în și în ziua învierii o împărțea credincioșilor”¹².

În ciuda încercării de corupere sau de persecutare a clerului și mirenilor ortodocși, rezultatele obținute au fost modeste, așa cum consemnează și

¹¹ Ion B. Mureșianu, *Mănăstiridin Banat*, Timișoara, Edit. Mitropoliei Banatului, 1976, p. 45

¹² „Albina”, an. V, nr. 107 din 5/12 decembrie 1870, p. 2

Francesco Griselini: „Românii țin de liturghia grecească. (...). Altminteri, în Banat se găsesc și români catolici numiți greco-uniți. Dar, în pofida râvnei neostenite a misionarilor și a concursului energic al suveranei [Maria Tereza], aceștia sunt atât de puțini la număr încât nici nu pot fi luați în seamă de cei”¹³.

În urma prozelitismul greco-catolic au trecut la uniți preoții din Gladna și Temerești, dar în anul 1766 în protopopiatul Făget toate parohiile românești erau greco-răsăritene (ortodoxe)¹⁴. În cea de a doua etapă de prozelitismul greco-catolic (sec. al XIX-lea) nicio comunitate nu a îmbrățișat greco-catolicismul.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea informațiile despre credincioșii din protopopiatul Făget se înmulțesc. Primul document important referitor la protopopiatul Făget este *Statistica eparhiei Timișoara din 11 iunie 1767*¹⁵, care îi menționează pe preoții: Ioan Teodorovici, protopop în Făget, Ioan Popovici în Bătești (născut în Gladna), Dimitrie Gheorgovici în Brănești, Petru Ioanovici în Băsești (născut în Curtea), Dimitrie Popovici în Bichigi, Ioan Blaj în Bunea (născut în Remetea), Ioan Popovici (născut în Gladna) și Luca Popovici în Temerești, ultimul fiind fiu al satului.

Cel de al doilea document este o statistică a parohiilor și preoților, pe protopopiate, din eparhia Timișoarei¹⁶. Documentul precizează și numărul caselor din fiecare comună bisericască, precum și data hirotonirii preotului, fără să consemneze dacă a fost hirotonit sau nu pentru parohia pe care o deținea în 1776. În statistică apare și satul Veța, filie a Băteștiului, azi localitate dispărută, iar parohia Temerești avea cu cinci case mai mult decât parohia Făget.

¹³ Francesco Griselini, Încercare de istorie, politică și naturală a Banatului Timișoarei. Prefață, traducere și Note de Costin Feneșan, Timișoara, Edit. Facla, 1984, p. 172.

¹⁴ Luminița Wallner-Bărbulescu, *Zorile modernității. Episcopia greco-catolică din Lugoj în perioada ierarhului Victor Mihalgi de Apșa*, Presa Universitară Clujeană, 2007, p. 38-41

¹⁵ I. D. Suci, Radu Constantinescu, *op. cit.*, vol. I, doc. nr. 132, p. 311-312

¹⁶ *Ibidem*, doc. nr. 150 din 1776, p. 377-378.

**TABEL NR. 26 PREOȚII DIN FĂGET ȘI
SATELE APARTINĂTOARE LA 1776**

PAROHIA	NR. CASE	PREOȚI	DATA HIROTONISIRII
Făget	116	Iosif Popovici	11.07.1771
Baziești (Băsești)	61	Petru Ianoșevici	12.01.1747
Bătești	73	Ioan Popovici	-
Bichigi	81	Ioan Mihailovici	06.07.1771
Brănești	76	Mihai Martinovici	19.10.1768
Bunea	47	-	-
Jupânești	62	Atanasie Popovici	30.12.1772
Povîrgina	41	Ioan Ioanovici	01.09.1772
Temerești	121	Nicolae Popovici	26.07.1765
Veța	34	Ioan Popovici	30.12.1768

Până la crearea unor forme instituționalizate, tinerii care doreau să devină preoți își însușeau, în mod individual, tipicul savârșirii principalelor servicii liturgice, ajutându-l pe parohul locului timp de câțiva ani. Așa se și explică de ce s-a încetățenit tradiția ca fiii de preoți să opteze pentru aceeași carieră.

Congresul de la Timișoara al Bisericii Ortodoxe Sârbe din anul 1790 a discutat pe larg necesitatea înființării unei școli clericale de nivel mediu, care să asigure o bună pregătire teologică viitorilor preoți. Ulterior, s-a decis ca fiecare episcopie să-și înființeze câte o școală clericală de nivel mediu, care să asigure preoți calificați.

În anul 1822 au luat ființă două școli clericale, la Vârșeț, cu două secții, una cu limba de predare sârbă, alta cu limba de predare română, și la Arad, numai în limba română, unde s-au pregătit și preoții din zona Făgetului. După înființarea Episcopiei greco-orientale române la Caransebeș, secția română de la Vârșeț a fost transferată la Caransebeș și transformată, după aceea, în Institut teologic.

La Școala clericală sârbo-română din Vârșeț candidații trebuiau să aibă 18 ani împliniți; să provină dintr-o familie cu comportare morală bună și cu fidelitate față de Stat; să fie necăsătorit și să dea declarație scrisă că nu se va căsători în timpul studiilor; să știe citi, scrie și socoti bine; să cunoască cel puțin una din următoarele limbi: sârba, germana, maghiara, latina etc. Durata cursurilor era de doi ani până în 1829, ca din anul școlar 1829/1830 cursurile să fie prelungite la 3 ani. Fiecare an școlar fiind împărțit în două

semestre. Obiectele de studiu erau: Limba slavonă respectiv limba română, cu gramatica și exerciții de gramatică; Dogmatica ortodoxiei; Retorica și omiletica; Morala ortodoxă; Pastorale ortodoxe; Catihetica; Istoria bisericească; Tâlcuirea evangheliilor duminicale și din praznice; Cântatul; Canoanele bisericești; Pedagogia; Metodica pentru învățători (preotul era și director școlar local); Stilul bisericesc și Scrierea¹⁷. Evaluarea și notarea se făcea prin calificative: eminent; foarte bun; de clasa I; de clasa a II-a; bun; slab. Purtarea era apreciată cu calificativele: exemplară; onorabilă; bună. Cele mai numeroase erau calificativele pentru aprecierea vocii, la cântare: curată; clară; puternică; plăcută; supărătoare; slabă; necurată.

Și la școala clericală din Arad durata cursurilor era de doi ani până în anul 1826, ca din anul școlar 1826/1827 cursurile să fie prelungite la 3 ani. Se acceptau tineri absolvenți de gimnaziu și numai în mod excepțional, în cazul parohiilor sărace, tineri cu pregătire inferioară. Obiectele de studiu erau: Vechiul și Noul Testament, Tâlcuirea Sfintei Scripturi, Istoria ecleziastică, Teologia dogmatică și morală, Pastorală, Retorica bisericească, Pedagogia și Metodica, Gramatica limbii române și Epistolografia¹⁸.

Au absolvit cele două școli clericale și preoți din Făget și satele aparținătoare, așa cum se vede din tabelul de mai jos:

TABEL NR. 27 ABSOLVENȚI AI ȘCOLII CLERICALE DIN VÂRȘET ȘI AL INSTITUTULUI TEOLOGIC DIN ARAD DIN FĂGET ȘI LOCALITĂȚILE APARTINĂTOARE¹⁹

Școala	Numele și prenumele	Domiciliul	Anul școlar al absolvirii
VÂRȘET	Miloș Iulian	Făget	1847-1848
	Radulovici Nicolae	Bichigi	1842-1843
	Miloș Nicolae	Temerești	1851-1852
	Popovici Antonie	Făget	1853-1854
	Roza Adam	Făget	1883-1884
ARAD	Popoviciu Gheorghe	Povergina	1826-1827
	Crăciunescu Vasile	Temerești	1827-1828
	Popovici Dimitrie	Făget	1827-1828
	Cosmescu Petru	Făget	1835-1836
	Covaci Zenovie	Povergina	1846-1847

¹⁷ Bujor Păcurar, Ioan Cipu, Dumitru Tomoni, *op. cit.*, p. 133

¹⁸ Pavel Vesa, *Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Metalități (1706-1918)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2006, p. 243

¹⁹ Bujor Păcurar, Ioan Cipu, Dumitru Tomoni, *op. cit.*, p. 135-151; Vezi și Teodor Botiș, *Istoria Școlii Normale (Preparandia) și a Institutului teologic ortodox român din Arad*, Arad, Edit. Consistoriului, 1922, passim

În septembrie 1865, după reînființarea Episcopiei Carabsebeșului, episcopul Ioan Popasu aducea la cunoștință credincioșilor că Școala Teologică Ortodoxă de la Vârșeț (secția română) a fost mutată la Caransebeș. Inițial, durata pregătirii viitorilor preoți a fost tot de trei ani, ca și la școlile clericale de la Vârșeț și de la Arad, profesori fiind Gheorghe Peștean²⁰, originar din Remetea Luncă și Mihail Velceanu, transferat prin concurs de la parohia Dognecea.²¹ În 1877, școala se transformă în Institutul Teologic-Pedagogic Caransebeș, pregătind viitorii preoți și învățători. Institutul a beneficiat de un valoros corp profesoral: Enea Hodoș, membru corespondent al Academiei Române, profesor de limba română și autor de manuale școlare; Antoniu Sequens, profesor de muzică; istoricul Patriciu Dragalina; Iosif Bălan²² etc. Au absolvit teologia la Caransebeș făgețenii Iulius Lorințiu și Caius Olariu, dar și viitorul protopop al Făgetului, Ioan Munteanu.

După realizarea României Mari, Institutul Teologic din Caransebeș se transformă în Academie teologică (1927). Printre absolvenții acestei Academii se numără și Ioan Șerban din Povergina (1936), Victor Iclozan din Băsești (1942) și Ioan Capotescu din Brănești (1945)²³

Protopopiatului Făget a fost sub jurisdicția eparhiei Timișoarei și mitropoliei de la Carloviț, ambele sârbești, până în anul 1865, adică până la despărțirea ierarhică. Din această perioadă se cunosc următorii protopopi: Ioan Teodorovici (1753-1767), Petru Petrovici (1770-1783), Ioan Iovanovici (1812-1815), Petru (de) Atanasievici (1815-1853), Partenie Gruescu (1853-1855), paroh în Sintești și administrator protopopesc, Nicolae Paulovici (1855-1861) și Atanasie Ioanovici (1861-1886). Dacă Partenie Gruescu a fost cel mai cult preot, primul cărturar din zona Făgetului, Atanasie Ioanovici a fost cel mai controversat protopop.

Personalitate marcantă a vieții bisericești și culturale bănățene, preotul Partenie Gruescu a văzut lumina zilei în anul 1813, în localitatea Sintești. Urmează clasele primare în satul natal, gimnaziul și teologia la Vârșeț și Carloviț. În anul 1834 este hirotonit preot în Sintești²⁴.

²⁰ Vasile Petrica, *Institutul teologic diecezan ortodox român Caransebeș (1865-1927)*, Caransebeș, Edit. Episcopiei Caransebeșului, 2005, p. 173-174

²¹ Constantin Brătescu, *Episcopul Ioan Popescu și cultura bănățeană*, Timișoara, Edit. Mitropoliei Banatului, 1995, p. 59

²² Angela Rotaru-Dumitrescu, *Școala și societatea din Banat la începutul secolului XX*, Vol. I, *Comitatele Timiș și Caraș-Severin 1900-1924*, Timișoara, Edit. Excelsior Art, 2011, p. 248-250

²³ Vasile Petrica, *Academia Teologică Ortodoxă Română Caransebeș (1927-1948)*, Timișoara, Edit. David Press Print, 2014, p. 255-258

²⁴ Nicolae Dumbrăvescu, *Partenie Gruescu – un memorialist mai puțin cunoscut al revoluției de la 1848-1849 din Banat*, în „Restituiri bănățene”, vol. V, Timișoara, Edit. Eurostampa, 2017, p. 151-153

Paralel cu profesia de preot, Partenie Gruescu a deținut și funcția onorifică de secretar protopresbiterian al Făgetului, unde dă dovadă de multă conștiinciozitate, bucurându-se de aprecierea protopopului tractului. Se implică activ în Revoluției de la 1848-1849 din Banat, ia parte la adunarea organizată de Eftimie Murgu la Lugoj, în ziua de 15 iunie, și are un rol important în evitarea unei confruntări directe între revoluționarii maghiari și românii adunați în Făget, în octombrie 1848. În anul 1861, odată cu vacantarea postului de protopop al Făgetului, Partenie Gruescu și-a depus candidatura, dar prin mijloace necinstite postul a fost ocupat de Atanasie Ioanovici. Dezamăgit, trece în anul 1862 în eparhia Aradului, unde primește și funcția de vicar protopopes. În anul 1864 este membru al „Asociațiunii naționale din Arad pentru cultura și conservarea poporului român”. Se stinge din viață în anul 1872, în localitatea Căpîlnaș, la vârsta de 59 de ani și după o intensă activitate preoțească și culturală.

În anul 1859 Partenie Gruescu a scris o monografie a localității Sîntești, prima cercetare monografică românească din Banat²⁵, la cerința guvernatorului Banatului - contele Coronini și a episcopului sârb Samoil Mașirevici, care doreau să se informeze despre starea provinciei după revoluție. Lucrarea lui Gruescu²⁶, rămasă în manuscris până în anul 1944, descoperită și publicată parțial de preotul Ion B. Mureșianu²⁷, este mai mult o încercare monografică de tip etnologic, pentru că din cele 43 rubrici ale chestionarului doar una se referă la istoria locului cercetat, celelalte referindu-se la climă,

²⁵ Dumitru Tomoni, *Cercetarea monografică în nord-estul Banatului*, în „Morisena”, Cenad, an. II, nr. 1, 2017, p. 6; Idem, *Mișcarea monografică în Nord – Estul Banatului* în „Administrația românească arădană. Studii și comunicări din Banat-Crișana”, vol. XII, coord. Doru Sinaci și Emil Arbonie, Arad, 2017, „Vasile Goldiș” University Press, p.130-131; Carmen Albert, *Cercetarea monografică în Banat, (1859-1948)*, Reșița, Edit. Modus PH, 2002, p.12-13

²⁶ *Descrierea etnografică și topografică a comunității și circumstărilor ei din Sînteștiu după înalta poruncă a Ecselenței Sale Domnului Guvernator al nostru Graf Ioan de Cromberg prin circulariul Măriei Sale Domnului nostru Episcop Samuil Mașirevici din 4 februarie 1859 No 113 nouă comunicată și pusă în lucrare și prin Partenie Gruescu, parohul Sînteștiului prelucrată, culeasă și alcătuită.* („Revista Institutului Social Banat-Crișana”, an.XIII, Timișoara, ianuarie-aprilie 1944, p.115-126)

²⁷ Ioan B. Mureșianu, *Descrierea etnografică și topografică a comunității și circumstărilor ei din Sîntești*, în „Revista institutului social Banat-Crișana”, 1944, nr. 1-2, p. 115-126; Idem, *Sîntești, teritoriul și cercul satului*, în „Revista institutului social Banat-Crișana”, 1944, nr. 3-4, p. 293-308; Tiberiu Ciobanu, *Monografism bănățean. Istoria medievală a Banatului reflectată în monografiile alcătuite în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea*, Timișoara, Edit. Eurostampa, 2008, p. 18-19

ocupații, instrumente de măsură, structura proprietății, edificii, instituții, obiceiuri etc.²⁸

Sub nicio formă nu putem pune sub semnul întrebării autenticitatea consemnărilor lui Partenie Gruescu, deoarece fiind preot în Sintești în perioada 1834-1841²⁹, cunoștea nemijlocit realitățile locale, fiind astfel o sursă de informare foarte credibilă.

Din păcate, la fel ca și în cazul altor manuscrise³⁰, Partenie Gruescu nu va reuși să vadă tipărită monografia Sinteștiului. Peste ani, în 1944, Ion B. Mureșianu a publicat capitolul întâi, iar în 1972, Aurel Turcuș a publicat fragmente din următoarele trei capitole³¹.

Oprindu-se cu admirație asupra monografiei, Mureșianu consideră că Partenie Gruescu „tratează problemele diverse sub toate aspectele lor, supunând sumedenia datelor unui echilibrat discernământ critic, documentând totul și echilibrând științific fiecare chestiune, într-o frază cursivă, cu impunătoare naturalețe, spontaneitate și colorit, talentul lui lăsându-te să crezi că, monografia a scris-o după îndrumările ultimelor cercetări monografice”³².

Cuvinte apreciative are și publicistul și sociologul Ion Clopoțel, un bun cunoscător al zonei Făgetului: „Cea dintâi calitate a monografistului este cursivitatea expunerii într-un limbaj vioi, colorat, smuls din graiul viu al poporului. Prea puține neologisme și fraze cărturărești! E dovada talentului său scriitoricesc, căci spontaneitate, elan și simț al realității nu se vădesc decât la cei dăruți cu farmecul vocabularului limpede și natural. Stăm deci în fața unui condei iscusit, dublat de o frumoasă cultură istorică și de o pregătire rară pentru vremea sa.”³³

La solicitarea lui Alexandru Papiu Ilarian din 7 octombrie 1851, scrie despre evenimentele de la 1848-1849 din zona Făgetului, manuscris păstrat

²⁸ Vasile Docea, *Monografia ca exercitiu de memorie colectiva. Cazul istoriilor germane ale Banatului*, în „Banatul din memorie. Studii de caz, Timisoara”, coord. Smaranda Vultur, Timișoara, Edit. Marineasa, 2008, p. 327

²⁹ Pavel Vesa, *Clerici cărturari arădeni de altădată*, Arad, Edit. Gutenberg Univers, 2008, p. 110

³⁰ *Timpul său, zis despre unele așezăminte naționale de cultivarea poporului român din monarhia austriacă; Evenimentele anului 1848 și 1849, prin ținutul Făgetului;*

³¹ Aurel Turcuș, *Descrierea etnografică și topografică a comunității și circumstărilor ei din Sântestiu după înalta poruncă a Ecseleței Sale Domnului Guvernator al nostru Graf Ioan de Cromberg prin circulariul Măriei Sale Domnului nostru Episcop Samuil Mașirevici din 4 februarie 1859 No 113 nouă comunicată și pusă în lucrare și prin Partenie Gruescu, parohul Sântestiuului prelucrată, culeasă și alcătuită de Partenie Gruescu*, în „Tibiscus”, Timișoara, 1972, p. 205-212

³² Ion B. Mureșianu, *Descrierea...*, p. 122-128

³³ Ion Clopoțel, *Monografia unei comune din Banat*, în „Societatea de mâine”, an. XV, nr. 3, 1938, p. 100

la Biblioteca Academiei³⁴. În anul 1855 i-a trimis lui George Bariț un voluminos manuscris (peste 200 de pagini) intitulat: *Timpul său, zis despre unele așezăminte naționale de cultivarea poporului român din monarhia austriacă*. Manuscrisul nu a văzut lumina tiparului, dar câteva pagini au fost publicate în „Gazeta Transilvaniei³⁵”. A mai publicat articole despre educație, cultură și probleme cotidiene în „Albina” și în „Telegraful român”.

Chiar dacă Partenie Gruescu a slujit doar la parohii din mediul rural, era departe de a fi un „popă de țară”. Dimpotrivă, prin bibliografia consultată – George Pray, Francisco Grisellini, Martin Opitz, Damaschin Bojincă, Atanasie Marienescu etc. –, prin temeinica cultură, multiplele preocupări intelectuale și contactul cu personalități consacrate în spațiul românesc, preotul din Sintești a fost un căturar în adevăratul sens al cuvântului. Mai mult, putem spune fără teama de a exagera, că a fost prima personalitate culturală cunoscută în zona Făgetului.

Din păcate, nu aceleași lucruri le putem spune despre protopopul Atanasie Ioanovici. Originar din Jupani, absolvent al Institutului teologic din Arad, promoția 1845/1846, Atanasie Ioanovici a fost ales preot în Zolt în anul 1847, în locul socrului său, Ioan Beșeleu. La Zolt a moștenit, prin soție, o avere importantă, pe care el a mărit-o neconținut. De aceea, când a fost numit protopop al tractului Făget, în anul 1861, nu s-a grăbit să se mute la Făget, ci a condus din Zolt protopopiatul până în 1863, când i s-a impus să locuiască în sediul protopopiatului. Din păcate pentru credincioșii din Zolt, la un pas de a trece la uniți, a tot amânat organizarea concursului pentru alegerea unui nou paroh, preferând să apeleze la preoții din împrejurimi să-l suplinească, ori să numească câte-un administrator parohial pe câteva luni, provocând grave nemulțumiri în rândul credincioșilor, de care a încercat să profite episcopia unită din Lugoj³⁶.

Presa vremii, și în special „Luminătorul” și „Albina”, a mediatizat comportamentul revoltător al protopopului Atanasie Ioanovici, corupt și neloyal luptei naționale. În 12/24 iunie 1885, „Luminătorul” însera protestul unui făgețean: „Nu știe publicul român ce hidră șede de 25 de ani pe acel scaun fără cea mai mică frică de D-zeu și rușine de oameni, și guvernează un popor, pe care nu știu cum să-l numesc: bun și blând, sau prost și laș... Dacă un singur preot ar fi protestat numai la a suta parte din fărădelegile

³⁴ Partenie Gruescu, *Evenimentele anului 1848 și 1849 prin ținutul Făgetului*, Biblioteca Academiei, ms.1059, f. 71-85

³⁵ Pavel Vesa, *Clerici căturari arădeni de altădată*, Arad, Edit. Gutenberg Univers, 2008, p. 112

³⁶ Ion B. Mureșianu, Ioan I. Mureșanu, *Din trecutul parohiei Zolt și câteva probleme de istorie*, în „Mitropolia Banatului”, an. XXXIII, nr. 7-8, martie-aprilie, 1983, p. 181

acestui, acesta (protopopul Atanasie Ioanovici – n.n.) de mult ar fi scos dintre preoți”³⁷.

Dintre preoții care au slujit la biserica din Făget până la despărțirea ierarhică îi putem aminti pe: Iosif Popovici (1776-1807), Ioan Ianoșovici (1786-1813), Ioan Ianoșevici (1811-1813), Nicolae Paulovici (1813-1815), Ioan Popoviciu (1816-1849), Petru Ioanovici (1822-1824), Dimitrie Popovici (1834-1880) și Atanasie Ioanovici (1863-1886)³⁸

Emanciparea Bisericii bănățene prin acordarea dreptului de a avea episcopi români, de a folosi grafia latină și limba română în oficierea serviciilor religioase și în completarea protocoalelor bisericești, a fost susținută și de românii din zona Făgetului. Astfel, în februarie 1848, sub impulsul mesajului revoluționar dat de „primăvara popoarelor”, când „Duhul veacului...prin o putere fizică deșteaptă în inimile tuturor neamurilor o văpaie nestâmpărată”, pentru ca românii să nu mai fie „cei mai de pre urmă”, antistia primăriei Fârdea, precum „și toată obștea satului Fârdia”, cărora li se asociază Mihai Juratori, chinez, Martin Stoica, jurat; Pătru Cimponerescu, chinez din Gladna; Andrei Beșinău (Beșilău), chinez; Ion Barbu, jurat; Damian Obadă din Zolt, au adresat o cerere mitropolitului sârb de la Carloviț. Petenții cereau episcopi români în diecezele Vârșeț și Timișoara; călugării curteni (protodiaconi, singheli, arhimandriți) la cele trei episcopii românești (inclusiv la cea de la Arad) să fie mai ales români; la slujbele religioase să se cânte și să se slujească românește; la congresele bisericești numărul deputaților să fie stabilit proporțional cu numărul sufletelor; tratament egal cu al sârbilor și pentru neguțătorii și meseriașii români.³⁹

În noiembrie 1849, când au aflat că și în alte localități din Banat se aleg deputați, care să se prezinte în fața împăratului, pentru a cere mitropolit român, și românii din protopopiat s-au întrunit la Făget, Coșava și Birchiș și au întocmit o petiție, în ciuda opoziției protopopul Făgetului Petru Atanasievici, care l-a înștiințat rapid pe episcopul sârb Jivcovici despre aceste acțiuni ale preoților și credincioșilor ortodocși⁴⁰.

După înăbușirea Revoluției de la 1848-1849 acțiunea pentru separarea ierarhică și înființarea unei Biserici ortodoxe române se intensifică.

Eșecurile Austriei în Războiul Crimeii (1853-1856) și în războiul cu Franța și Sardinia (1859), memoriile repetate ale fruntașilor bănățeni și insistențele

³⁷ *Din tratatul Făgetului, în iunie 1885*, în „Luminătorul”, Timișoara, an., VI, nr. 67, 12/24 iunie 1885, p.2

³⁸ Ioan Cipu, *Fragmentarium făgețean 1733-1920*, vol. I. *Populația*, Lugoj, Edit. Nagard, 2008, p. 24-27

³⁹ I.D. Suci, Radu Constantinescu, *op. cit.*, vol. II, doc. nr. 362 din 1848 (februarie), Fârdea, p. 677-678

⁴⁰ Partenie Gruescu, *Evenimentele anului 1848 și 1849 prin ținutul Făgetului*, f. 73

particulare ale episcopului Andrei Șaguna, l-au determinat pe împărat să-și schimbe atitudinea față de români și să țină cont de revendicările lor.

De aceea, la 12/24 decembrie 1864, împăratul Franz Josef I a dat trei scrisori de mână: una către patriarhul sârb Mașirevici, prin care îi aducea la cunoștință că a aprobat înființarea la Sibiu a unei mitropolii pentru ortodocșii români din Transilvania și Banat și îl ruga să convoace Congresul Național Sârb în cadrul căruia să se ajungă la o învoială cu delegația română în ceea ce privește fondul național și celelalte bunuri comune ale celor două Biserici, iar celelalte două au fost adresate episcopului Andrei Șaguna. În una din ele îl anunță că a aprobat separarea bisericească de sârbi și ridicarea episcopiei de la Sibiu la rangul de mitropolie, precum și modul de organizare a acesteia, iar în cealaltă îi aduce la cunoștință că a fost numit arhiepiscop și mitropolit al noii mitropolii ⁴¹.

La 13/25 decembrie 1864, noul mitropolit își vestește credincioșii despre marele eveniment: „...aduc acea veste bună la cunoștința voastră, românilor de legea greco-răsăriteană din Ardeal și Ungaria că:

1. Maiestatea Sa preaînduratul nostru împărat Francisc Iosif I prin preaînalta sa hotărâre din 12/24 decembrie 1864 a încuviințat Mitropolia cea de mult dorită de noi.

2. Pe mine m-a numit arhiepiscop și mitropolit al românilor greco-răsăriteni din Ardeal și Ungaria.

3. A înălțat eparhia noastră din Ardeal la dignitatea mitropolitană.

4. A rânduit că mitropolia noastră are a consta din eparhiile cele până acum ale Ardealului și Aradului, cu luarea afară a comunei bisericești sârbe din Arad...

5. Din comunele bisericești din protopopiatele Caransebeșului, Mehadiei, Lugojului, Făgetului, Vărădiei, Jebelului, Vârșetului, Palancei, Panciovei și Ciacovei, este a se forma o eparhie cu locul reședinței în Caransebeș⁴².

La 17/29 decembrie 1864, protopopul Atanasie Ioanovici cerea preoților și învățătorilor să se prezinte în dimineața zilei de 3 ianuarie 1865, la ora 8,00, la sediul protopopiatului, de unde apoi cu toții vom merge la Sfânta Biserică, unde se va ține un Te Deum pentru reînvierea Mitropoliei române și numirea „Excelenței Sale Domn Andrei Baron de Șaguna de Arhiepiscop și Metropolit”⁴³.

⁴¹ I. D. Suci, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Edit. Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1977, p. 186-187

⁴² I. D. Suci, Radu Constantinescu, *op. cit.*, vol. II, doc. nr. 500 din 25 decembrie 1864, p. 852

⁴³ Bujor Păcurar, Ioan Cipu, Dumitru Tomoni, *op. cit.*, p. 308

Din 3/15 iulie 1865 protopopiatul Făget a încetat a mai aparține eparhiei sârbești de la Timișoara, trecând sub autoritatea eparhiei române a Caransebeșului, până în anul 1948.

În ciuda schimbării de jurisdicție, protopopiatul Făget și-a păstrat structura sa organizatorică nemodificată, pe considerentul că pe teritoriul său nu au existat comunități religioase mixte – cu credincioși români și sârbi – ca să fie nevoie de acțiuni pentru separare ierarhică. În consecință, el avea 41 parohii și 7 filii și cuprindea 48 de localități: Baloșești, Băsești (azi Begheiu Mic), Bătești, Bârna, Bichigi, Botești, Botinești, Brănești, Breazova, Bucovăț, Bujor (azi Traian Vuia), Ciciova, Coșava, Coșevița, Coșteiu de Sus, Crivina, Curtea, Drăgsinești, Drinova, Făget, Fărășești, Fârdea, Gladna Română, Goizești, Hăuzești, Homojdia, Jupani, Jupânești, Jurești, Luncani, Margina, Mâtnicu Mic, Nemeșești, Pietroasa, Poieni, Pogănești, Povergina, Românești, Sărăzani, Săceni, Sintești, Sudriaș, Surducul Mic, Susani, Temerești, Tomești, Zolt și Zorani.

În cece ea privește materialul din care erau construite bisericile din Făget și satele aparținătoare, dacă în secolul al XVIII-lea toate erau construite din lemn, în secolul al XIX-lea cele mai multe erau tot din lemn – Făget, Bătești, Bichigi, Jupânești și Povergina –, iar două din material solid: Făget și Temerești.

**TABEL NR. 28 CONSCRIȚIUNEA BISERICILOR ORTODOXE
RĂSĂRITENE ROMÂNE DIN PROTOPOPIATUL FĂGET PE
ANUL 1891⁴⁴**

Nr. crt.	Parohia	Descrierea stării bisericii
1	Făget	Două biserici cu hramul Adormirea Precuratei. Una bătrână în stare foarte slabă, una nouă din material foarte bun și în stare foarte bună. Sfințită prin protopopul S. Olariu la 1891.
2	Băsești (Begheiu Mic)	Una biserică cu hramul Sf. Arhangheli Mihail și Gavril. Sfințită prin Arh.[iereul] Moise Putnic la anul 1800.
3	Bătești	Una biserică de lemn cu hramul Cuv. Parascheva. Slabă. Nu se știe când și prin cine a fost sfințită.
4	Bichigi	Una biserică cu hramul Mare Mucenic George, de lemn, în stare de mijloc. Nu se știe prin cine și când a fost sfințită.
5	Brănești	Una biserică cu hramul Cuv. Parascheva, în stare slabă. Nu se știe prin cine și când a fost sfințită.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 225-228

6	Făget	Două biserici cu hramul Adormirea Precuratei. Una bătrână în stare foarte slabă, una nouă din material foarte bun și în stare foarte bună. Sfințită prin protopopul S. Olariu la 1891.
7	Jupânești	Una biserică de lemn, cu hramul Cuv. Paraschiva, slabă. Nu se știe când și prin cine este sfințită.
8	Povergina	Una biserică de lemn, cu hramul Arch. Mihail și Gavril, sântită la anul 1782, nu se știe prin cine. Stare suficientă.
9	Temeresti	Una biserică din material solid, cu hramul Sfinții Apostoli Petru și Pavel. Nu se știe când și prin cine a fost sfințită.

Bisericile de lemn din Bătești și Povergina

Cele 9 biserici aveau următoarele hramuri: *Adormirea Preacuratei*: Făget; *Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril*: Băsești și Povergina; *Sf. Mare Mucenic George*: Bichigi; *Sfinții Apostoli Petru și Pavel*: Temerești; *Cuvioasa Paraschiva*: Bătești, Brănești și Jupânești.

Într-adevăr, până la sfârșitul secolului al XIX-lea și credincioșii ortodocși din Făget aveau o biserică construită din lemn, ca mai toate bisericile din zonă. Pentru că biserica din Făget era „în stare slabă”, Sinodul eparhial din Caransebeș le recomanda făgețenilor în 1885⁴⁵ „a-și ridica un edificiu bisericesc asemenea celorlalte comune vecine”. În anul 1889⁴⁶ sau 1893⁴⁷ biserica din lemn a fost vândută parohiei Coșava cu 300 fl. Progadaea a fost parcelată și vândută cu 600 fl., iar iconostasul a fost donat parohiei Săceni. În același an a început construirea noii biserici de cărămidă de către antreprenorul făgețean Bacso Balint, prin contribuția benevolă a enoriașilor, biserică sfințită în a doua zi de Crăciun a anului 1891. Iconostasul a fost realizat din lemn sculptat și aurit de sculptorii Nistor și Iosif Busuioc din comuna Berliște în anul 1909, plătinându-se pentru această lucrare 1990 coroane. Biserica cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” a fost pictată în stil baroc, în același an, de pictorul de formație academică Virgil Simionescu din Lugoj, originar din Gladna Română, lucrarea costând 7.500 de coroane⁴⁸, sumă destul de mare, dar justificată de valoarea artistului și a operei realizate. Icoanele de pe iconostas au fost pictate pe pânză și lipite pe lemn. Biserica a fost sfințită în vara anului 1911 de către episcopul

⁴⁵ „Luminătorul”, an VI, nr. 64 din 5-17 iunie 1885, p. 4. Pentru construirea bisericii s-a constituit în primăvara anului 1885 un comitet parohial format din: Atanasie Ioanovici, președinte; Antoniu Mustețiu, notar și membrii: Dionisie Romaniță, George Mircu, Dionisie Novac, Vichentie Mihuț, Adam Dobrean, Ioan Novaconi, Dionisie Lorinț, Vichentie Cursariu și Ieremia Vecea.

⁴⁶ Arhiva Mitropoliei Banatului, *Fond micromonografii*, dosar Cronica parohiei Făget întocmită de protopop Ioan Munteanu. (în continuare: AMB, Cronica parohiei Făget...)

⁴⁷ Ioan Cipu, *Fragmentarium făgețean 1733-1920*, vol. I. *Populația...*, p. 32

⁴⁸ AMB, Cronica parohiei Făget...

Caransebeșului, dr. Elie Miron Cristea, cu ocazia vizitei canonice făcute în zona Făgetului, prima vizită canonică făcută de noul episcop în eparhie.

Episcopul și suita sa au sosit în Făget sâmbătă, 2/15 iulie, fiind găzduit de protopopul Sebastian Olariu, în locuința căruia s-a odihnit peste noapte. În dimineața zilei de duminică, „Prea Sfinția Sa este adus la biserică cu litie sub splendidul baldachin nou al bisericii din Făget, fiind înconjurat de aproape 40 de preoți îmbrăcați în odăjdii strălucite și mulțime mare de popor.(...) O procesiune mai frumoasă ca acesta abia s'a putut vedea, căci un număr așa mare de preoți rar se pot întruni la un loc. Străinii din Făget au rămas foarte surprinși la această priveliște neașteptată. Însuș Prea Sfinția Sa s'a exprimat, că «așa succesă procesiune n'a mai văzut»⁴⁹.

La sfințirea bisericii și la liturghie au mai participat și arhimandritul Filaret Musta, vicar episcopesc, protopopul Lugojului, dr. George Popovici, asesorul și profesorul George Petrescu, diaconul dr. Aurel Mihaescu și aproape întreaga preoțime din protopopiat. „Răspunsurile și cântările biserești le-a executat cu dibăcie nou înființatul cor mixt al făgețenilor, care dispune de puteri alese și de voci atât de curate și distinse, ca un cor vechi”, lucru remarcat de către episcop. Ceremonialul a început în afara bisericii: „Făgețenii au reînviat - spre lauda lor - un vechi obicei, întrucât întreaga zidirea [sic!] bisericii era înconjurată la brâu cu pânză albă și cu lumina de ceară, cari după sfințire se dau arhierelui pontificant. Documentele vechi păstrează tradiția, cum arhiererii aveau dela asemenea ocazie giguri mari de pânză albă”.

În cursul liturghiei au fost hirotesiți citeții absolvenți de teologie I. Lorințiu, din Făget și Constantin Iosof, din Bujor (Traian Vuia). În cuvântarea rostită la priceasnă, episcopul și-a exprimat bucuria că a putut începe vizitele canonice în ținutul Făgetului și i-a îndemnat pe credincioși să fie buni români, buni ortodocși și cetățeni înzestrați cu cele mai frumoase virtuți.

Episcopul a sfințit și antimisul ce avea următoarea inscripție:

„CU DARUL PREA SF. ȘI DE VIAȚĂ FĂCĂTORULUI DUH SFINȚITUI S-A ACEST ANTIMIS DE PREA SFINȚITUL DOMN DR. E. M. CRISTEA DREPTCREDINCIOSUL EPISCOP ROMÂN AL EPARHIEI CARANSEBEȘULUI. ȘI S-A PREDAT SPRE ÎNTREBUIȚARE LA SF. LITURGHII BISERII FĂGET CU HRAMUL ADORMIRII MAICII DOMNULUI ÎN ANUL DOMNULUI 1911 LUNA IULIE 3”.

După stropirea poporului cu apă și împărțirea anafurei, episcopul s-a reîntors în casa protopopului, unde a primit, la orele 12, 10 delegații: Administrația și antistia comunală, în frunte cu protopretorele cercual L. Schönfeld; Biserica romano-catolică din Făget, reprezentată prin

⁴⁹ „Foaia Diecezană”, an XXVI, 1911, nr. 30 din 24 iulie p. 3.

protopopul A. Pechtel; Biserica israelită; Judecătoria cercuală; Perceptoratul; Erariul silvanal; Casina maghiară; Societatea de lectură romano-catolică; Avocații greco-catolici; Preoțimea tractuală și învățătorimea, care n-au putut veni la biserica din Făget, întrucât au slujit în alte biserici.

După aceste primiri de delegații, episcopul a făcut vizite „tuturor căpeteniilor preoțești și lumești din Făget”, iar la orele 14 a fost prezent la banchetul organizat în onoarea sa, la care au participat peste 200 de persoane. După masă, a avut loc o petrecere populară în păduricea din „Dealul Popii”, dar din cauza ploii, episcopul n-a mai participat la această petrecere⁵⁰.

A doua zi, luni 4/17 iulie, a început vizita cononică prin protopopiatul Făget, episcopul Miron Cristea fiind însoțit de protopopul Sebastian Olariu, asesorul și profesorul de rituale Gh. Petrescu, diaconul Dr. Aurel Mihăescu, diaconul Pavel Magdescu și secretarul konzistorial Dr. Cornel Cornean. În afară de acești oficiali, pe parcurs li s-au atașat personalități cunoscute în zona Făgetului: dr. Petru Groza și fratele său, fiii preotului din Coșteiu Mare, dr. George Gârda, cu fiii protopopului S. Olariu, avocatul făgețean dr. Octavian Popescu, Dionisie Feneșiu etc.

Programul vizitelor a fost încărcat: luni, 4/17 iulie, parohiile Temerești, Sintești, Margina și Nemeșești; marți, 5/18 iulie, parohiile Coșteiu (de Sus), Coșava, Coșevița⁵¹, filia Homojdia și Curtea; miercuri, 6/19 iulie, parohiile Pietroasa, Crivina, Poeni, Fărășești; joi, 7/20 iulie, Luncani, Temerești, Românești cu Goizești, Breazova⁵²; vineri, 8/21 iulie: Bătești, Jupânești, Bichigi (unde au venit credincioșii din Povergina) și Băsești (Begheul Mic)⁵³; sâmbătă, 9/22 iulie, parohiile Mâtnicu Mic, Fârdia, Gladna Montană, Gladna Română, unde au venit și credincioșii din Zolt și mulți străini aflați la odihnă⁵⁴.

Toamna, în luna octombrie, episcopul vizitează alte parohii ale protopopiatului Făget⁵⁵: duminică, 2/15 octombrie: sfințirea bisericii din Cliciova; luni, 3/16 octombrie, parohiile Pogănești, Sărăzani, Bârna; marți, 4/17 octombrie, parohiile Jurești cu filia Botești, Drinova, Săceni; miercuri, 5/18 octombrie, Bucovăț; joi, 6/19 octombrie, Susani, Sudriaș cu filia Jupani, Bujor (Traian Vuia); vineri, 7/20 octombrie, Povergina⁵⁶; sâmbătă, 8/21 octombrie, Surducu Mic, Botinești, iar duminică, 9/22 octombrie, slujbă religioasă la Făget.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 3-4.

⁵¹ *Ibidem*, nr.31, p.4-6.

⁵² *Ibidem*, nr.33, p. 1-6.

⁵³ *Ibidem*, nr.33, p. 3-5.

⁵⁴ *Ibidem*, nr.34, p.2-5.

⁵⁵ *Ibidem*, nr. 43, 44 și 46

⁵⁶ La Povergina a donat 200 cor. pentru construirea unui nou edificiu de școală și 100 cor. la un fond pentru zidirea unei noi biserici și a îndemnat poporul să contribuie și el la sporirea acestui fond.

În același an, curtea bisericii a fost împrejmuită cu un gard de zid și fier ce a costat 3930 de corone. Biserica a avut patru clopote, dar în timpul Primului Război Mondial trei au fost rechiziționate. De aceea, în anul 1922 s-au comandat de la firma lui Antoniu Novotni fiul încă trei clopote în greutate totală de 911 kg. Cel mare avea următoarea inscripție: „Acest clopot s-a făcut și dăruit Sf. Biserici în anul 1922, din partea credincioșilor români din Făget, ca prinos al dezrobirii neamului românesc, sub domnia gloriosului rege Ferdinand, fiind episcop dr. Traian Bădescu, iar protoprezbiter Sebastian Olariu”⁵⁷.

Dacă dr. Iosif Traian Bădescu, episcop al Caransebeșului, după alegerea lui Miron Cristea ca Mitropolit-Primat al Bisericii Ortodoxe Române (19 decembrie 1919/1 ianuarie 1920)⁵⁸, a supravegheat de la distanță activitatea protopopiatului Făget, episcopul Vasile Lăzărescu a făcut două vizite canonice în protopopiat, în 20-22 iulie 1934 și 29-30 august 1936.

La 20 iulie 1934, episcopul Vasile Lăzărescu a oficiat Sfânta Liturghie în aer liber la mănăstirea „Izvorul Miron” de la Românești („Balta Caldă”), întrucât era hramul bisericii. În după-amiaza aceleiași zile a vizitat parohia Margina, Înalțul ierarh oficiind vecernia, iar seara, fiind găzduit la protopopul Sebastian Olariu, a fost plăcut surprins de „serenada” pe care i-au organizat-o corul și credincioșii din Făget⁵⁹. A doua zi, sâmbătă 21 iulie, a efectuat o vizită arhierescă la Fârdea și la Sărăzani, iar duminică 22 iulie 1934 a oficiat Sfânta Liturghie arhierescă la Făget.

În cea de-a doua vizită canonică, 29-30 august 1936, episcopul Vasile Lăzărescu a sfințit biserica din Bichigi, în sobor de 2 protopopi, 10 preoți și 1 diacon. La priceasnă, i-a lăudă pe bichigeni pentru efortul depus ca să înalțe biserica, dar totodată i-a îndeamnat s-o frecventeze, pentru că parohia este contaminată de sectarism. A doua zi, duminică 30 august, episcopul s-a deplasat la Zolt, pentru a sfinți noua biserică, răspunsurile liturgice fiind date de corul „Ion Vidu” din Lugoj. În după-amiaza aceleiași zile, episcopul s-a deplasat la Bătești, sfințind crucile care urmau a fi puse pe cele trei turnuri ale bisericii aflată în construcție⁶⁰.

În afara acestor vizite canonice, episcopul Vasile Lăzarescu a revenit în protopopiatul Făget în anul 1937, când a sfințit noua biserică din Curtea la 3 octombrie⁶¹ și în anul 1938, când a târnosit la 8 septembrie nou construita biserică din Margina⁶², înălțată la îndemnul aceluiași ierarh.

⁵⁷ AMB, Cronica parohiei Făget...

⁵⁸ Ionel Popescu, Constantin Brătescu, *Patriarhul Miron Cristea, ierarh providențial al națiunii române. Cuvântări*, Timișoara, Edit. Învierea, 2009, p. 75

⁵⁹ Bujor Păcurar, Ioan Cipu, Dumitru Tomoni, *op. cit.*, p. 424-425

⁶⁰ *Ibidem*, p. 425-426

⁶¹ „Foaia Diecezană”, an. LIII, 1937, nr.41, p.3.

⁶² Napoleon Ceaușescu, *op.cit.* vol. IV, p. 80-99

Din 1865 și până în anul 1948 protopopiatul Făget a aparținut Episcopiei Caransebeșului, iar din 1948 și până în prezent aparține Arhiepiscopiei Timișoarei și Mitropoliei Banatului.

Mitropolitul Vasile a continuat vizitele făcute în perioada când se afla în fruntea episcopiei Caransebeșului, vizitând mai multe parohii din protopopiatul Făgetului: Mănăștiur (16 septembrie 1951), Săceni (23 septembrie 1951), Răchita (25 mai 1952), Leucușești (27 iulie 1952), Sudriaș-Jupani (4 iulie 1954), Remetea-Luncă (12 septembrie 1954), Gladna Română (18 septembrie 1955), Tomești (13 iulie 1958), Hăuzești (21 septembrie 1958) și Cladova (9 octombrie 1960)⁶³.

În timpul păstoririi mitropolitului dr. Nicolae Corneanu (1962-2014), vizitele canonice s-au înmulțit, puține fiind parohiile unde pașii înaltului și blândului ierarh să nu fi călcat. Aproape în fiecare localitate s-au sfințit lăcașuri noi sau picturi la cele construite înainte de anul 1962. Chipul blândului ierarh a rămas imortalizat în multe biserici, spre amintirea emoționantelor întâlniri pe care le-a avut cu enoriașii în lunga-i păstorire. Pe lângă bisericile nou construite și cele pictate, trebuie amintite și cele 19 case parohiale ridicate sau cumpărate în această perioadă în parohiile protopopiatului, pentru a oferi preoților posibilitatea de a locui în mijlocul credincioșilor⁶⁴. La 29 noiembrie 1996, mitropolitul Nicolae Corneanu a inaugurat noul sediu al Protopopiatului Făget și a dezvelit bustul protopopului Sebastian Olariu. Din încredințarea Înaltpreasfinției Sale, la 28 septembrie 2001, P.S. Lucian Lugojanul, episcop-vicar al Arhiepiscopiei Timișoarei a pus piatra de temelie la noua biserică a Parohiei „Înălțarea Domnului” (Făget I). Construcția bisericii a început la 15 septembrie 2003.

Despre cei peste 54 ani de slujire arhierescă, din care mai bine de 52 ca mitropolit și arhiepiscop al Timișoarei vorbesc și pisaniile din bisericile pe care le-a sfințit și, nu în ultimul rând, sutele de cărți, studii și articole care au oferit și credincioșilor din protopopiatul Făget șansa de a cunoaște tainele credinței și vieții puse în slujba Creatorului.

Pe aceleași coordonate a început și păstoriarea Înaltpreasfințitul Ioan Selejan, ales de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române Arhiepiscop al Timișoarei și Mitropolit al Banatului, în 16 decembrie 2014. În ziua de 27 decembrie 2014, în parohia Coșevița, la granița cu județul Hunedoara, preoții protopopiatului Făget, în frunte cu protopopul lor, Bujor Păcurar, au ieșit să-și întâmpine ierarhul venit din părțile Harghitei și Covasnei. Pe lângă cele 13 vizite arhieresti făcute în protopopiat în anul 2015 și 15 în 2016, înaltul ierarh a sprijinit numeroase proiecte sociale și culturale, inclusiv tipărirea și lansarea primei monografii a protopopiatului

⁶³ *Mitropolitul dr. Vasile Lazarescu al Banatului (1947-1961) – 70 de ani de la întronizare*, Timișoara, Edit. Partoș, 2017, p. 77-136

⁶⁴ Bujor Păcurar, Ioan Cipu, Dumitru Tomoni, *op. cit.*, p. 453

Făget⁶⁵. La 3 iulie 2016, Î.P.S. Ioan al Banatului a oficiat o slujbă de binecuvântare cu ocazia primei Liturghii ținute în noua biserică nefinalizată în totalitate.

În anul 1968, odată cu desființarea raionului Făget s-a desființat și protopopiatul, cu consecințe negative asupra vieții religioase din zona Făgetului, parohiile fiind arondate protopopiatului Lugoj. Din fericire, la scurt timp s-a revenit asupra deciziei și din 1977 Protopopiatul Ortodox Român Făget și-a reluat activitatea, fapt consemnat și de revista „Mitropolia Banatului”⁶⁶.

De la despărțirea ierarhică (1865) și până în prezent, la conducerea protopopiatului s-au succedat următorii protopopi: Atanasie Ioanovici (1861-1886), George Popovici (1886-1888), paroh în Cliciova și administrator protopopesc, Sebastian Olariu (1888-1939), Ioan Munteanu (1940-1952), Iulian Oprîșoni (1952-1968), Doru Milostean (1977-1998) și Bujor Păcurar (1998-prezent).

Dacă protopopul Atanasie Ioanovici a avut o mediatizare negativă, așa cum am văzut în paginile precedente, la fel de mediatizat a fost și protopopul Sebastian Olariu, a cărui prestație însă, așa cum vom vedea într-un alt capitol, s-a situat la polul opus. Venind în anul 1888 la conducerea protopopiatului, Sebastian Olariu s-a identificat cu interesele și aspirațiile enoriașilor, fiind în același timp slujitor al bisericii, cărturar și luptător național, îmbinând cultura cu pragmatismul. A răspuns cu succes imperativelor momentului istoric, fiind printre fruntașii luptei naționale din Banat, punând bazele unor instituții reprezentative pentru întreaga zonă a Făgetului. La 3 mai 1910 a participat la instalarea în scaunul episcopal a noului episcop al Caransebeșului, Miron Cristea, viitorul patriarh al României Mari, cu care va întreține o relație de suflet, spre binele locuitorilor din zonă⁶⁷. În acțiunile întreprinse se va călăuzi după îndemnul plin de înțelepciune al celui care a fost primul patriarh al României: „minte, minte, adică cultură și muncă înțețită, mărită nație românească, dacă vrei să te ridici din somnul cel de moarte la un viitor mai bun”⁶⁸.

În aceeași perioadă, la Parohia „Adormirea Maicii Domnului” din Făget au slujit următorii preoți: Atanasie Ioanovici (1863-1886), Samson Petric (1887-1888), administrator parohial, Sebastian Olariu (1888-1939), George

⁶⁵ *Ibidem*, p. 458-460

⁶⁶ „Cu data de 1 iulie 1977 a fost reînființat protopopiatul Făget, cu sediul la Făget, desființat prin rearendarea parohiilor din 1 martie 1968 și trecerea lor la protopopiatul Lugoj... Observându-se însă oarecare greutate în administrarea protopopiatului Lugoj, datorită întinderii sale, precum și distanței mari dintre parohiile marginale și sediul protopopiatului, ceea ce a făcut ca și îndrumarea preoților și credincioșilor să fie tot mai dificilă de realizat. Pe de altă parte, mutațiile care au vut loc în parohii în ultimii ani și schimbul structurii parohiilor, situație aparte ce o prezintă zona Făgetului și necesitatea îmbunătățirii activității pastorale a preoților, s-a procedat la reînființarea protopopiatului Făget”. („Mitropolia Banatului”, an . XXVII, 1977, nr. 7-9, p. 608-609)

⁶⁷ Ion Rusu Abrudeanu, *Miron Cristea. Omul și faptele*. vol. I, București, Edit. Cartea românească, 1929, p.176 și următoarele

⁶⁸ *Ibidem*, p.164

Popovici (1890-1892), „preot disponibil”⁶⁹, Inocențiu Bogdan (1893-1919), capelan protopresbiteral⁷⁰, Miron Petric (1928-1931), preot capelan, Ioan Munteanu (1932-1939) preot capelan și (1940-1973) preot paroh, Iulian Opreșoni (1973-1998), Doru Milostean (1977-2013), Ioan Busuioc (1998-2001), Victor Vodă (martie-aprilie 2001), Ioan Jurj (2001-2010), Bujor Păcurar (2002-2010) și Cristian Farcaș (2013- prezent).

La 30 iunie 2010, prin hotărârea Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Timișoarei s-a hotărât înființarea parohiei „Adormirea Maicii Domnului” (Făget II), prin desprinderea de parohia „Înălțarea Domnului” (Făget I), începând cu data de 1 august 2010⁷¹. Parohia „Înălțarea Domnului” – la care slujesc preoții: Ioan Jurj (2010-prezent) și Bujor Păcurar (2010-prezent) – avea 490 de familii și 1560 de credincioși, iar parohia „Adormirea Maicii Domnului” avea 345 de familii și 1050 de credincioși. Cimitirul și casa parohială au rămas bunuri comune ale celor două parohii.

⁶⁹ Ioan Cipu, *Fragmentarium făgețean 1733-1920*, vol. I. *Populația...*, p. 28

⁷⁰ *Ibidem*

⁷¹ Arhiva Protopoiatului Ortodox Român Făget, *Fond Corespondență*, dosar Bisericesc, mai-august 2010 (nepaginat).